

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ – ШЛЯХ ДО ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ

О.М.Віленчук, кандидат економічних наук, доцент
ДВНЗ "Державний агроекологічний університет", м.Житомир

У статті розглянуто основні концептуальні соціально-економічні та екологічні проблеми сільських територій, пов'язаних з демографічною кризою, безробіттям, значною диференціацією доходів та витрат домогосподарств міських та сільських поселень. Обґрунтовано необхідність та шляхи забезпечення трансформації сільських територій на принципах зрівноваженого розвитку відповідно до сучасних вимог сьогодення.

Підвищення якості та забезпечення належного рівня ефективності трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки неможливо без здійснення комплексного вирішення проблем, пов'язаних з розвитком сільських територій. Пріоритетними завданнями на цьому шляху є синхронізація виробничої та невиробничої сфер діяльності на селі, підвищення добробуту селянина за рахунок зростання продуктивності, зайнятості, підвищення доходів, створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу в сільській місцевості, гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних, культурних та релігійних інтересів українського селянства.

Сучасні загальноєвропейські тенденції розвитку сільських територій спрямовані не лише на захист інтересів селян і сільськогосподарських товаровиробників але й споживачів і платників податків. Це принципово новий підхід в аграрній політиці, яки потребує переосмислення форм та методів його реалізації. Відбувається еволюція спільної сільськогосподарської політики: відхід від типово галузевої аграрної політики до спрямованої на багатофункціональний розвиток села, істотним елементом якої є збалансований і сталий розвиток сільського господарства та інших галузей агропромислової

економіки, суспільний розвиток і збереження навколишнього природного середовища [2].

Прагнення України до інтеграції у європейське товариство потребує значного корегування ситуації, що сталася на селі. Існує нагальна потреба у науковому обґрунтуванні та практичному застосуванні конкретних кроків щодо подолання депресивності сільських територій та забезпеченості їх розвитку. Вагомий науковий внесок у комплексну розробку зазначеної проблеми зробили: П.Гайдуцький, Ю.Губені, В.Зіновчук, А. Малиновський, О. Могільний, В.Онегіна, О.Онищенко, М.Орлатій, І.Прокопа, П.Саблук, М.Сахацький, В.Трегобчук, Є.Ходаківський, Л.Шепотько та інші вчені-аграрники. Разом з цим проблема розвитку сільських територій потребує подальших досліджень, особливо в контексті поєднання соціально-економічних екологічних та інтелектуальних потенціалів сільського розвитку.

Мета статі – проаналізувати та оцінити основні причини занепаду соціальної сфери села в Україні та визначити напрями забезпечення зрівноваженого розвитку сільських територій, як основи для відродження аграрної сфери економіки.

Актуальність проведення відповідних досліджень зростає у зв'язку з незадовільним станом рівня життя сільського населення на сучасному етапі. Глибока демографічна криза, брак мотивації праці, безробіття, витік трудових ресурсів, занепад соціальної інфраструктури та “вимирання” населених пунктів не уможливає перспективи сільського розвитку до вимог сьогодення.

Без подолання негативних тенденцій в розвитку сільських територій, де проживає **31,9%** населення України, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинутих країн, в яких рівні життя сільського та міського населення є максимально зближеними. Диференціація рівнів життя сільського та міського населення сприяє відпливу найбільш активної та працездатної частки сільського населення до міст, активізує зовнішню трудову міграцію,

що робить занепад сільських територій самовідтворювальним процесом.

Досліджуючи демографічні процеси в Україні, необхідно зазначити, що лише за період **2003-2006** роки темпи зменшення чисельності сільського населення становили близько **1,3%** або **200** тис. осіб щороку [5].

Хоча останнім часом в сільській місцевості фіксуються деякі поліпшення ситуації з народжуваністю, проте високий рівень смертності, що перевищує рівень народжуваності в усіх регіонах України (за виключенням Рівненської та Закарпатської областей), вказує на від'ємний природний рух сільського населення. Це й залишається однією з основних причин депопуляції сільського населення нашої країни.

До процесу скорочення чисельності населення додається також міграційний рух: внутрішньорегіональний, міжрегіональний та міждержавний, який є достатньо точним індикатором економічного та соціального становища. Внутрішньодержавна та міждержавна міграція сільського населення змінює кількісні та якісні його характеристики, посилює непривабливість проживання (особливо для молоді) на сільських територіях.

Незважаючи на помітне нині зниження темпів міграції сільського населення з **51111** за **2005** рік до **1859** в січні – вересні **2007** року показовим цей процес назвати неможливо, оскільки, на нашу думку, це зниження пов'язане з тим, що на даний час найбільш активна та працездатна частина населення, що не знаходила можливостей для реалізації свого потенціалу в сільській місцевості вже виїхала [5]. Населення, що залишилося на сьогодні на селі, або не має змоги виїхати, або адаптувалося до сучасної ситуації, відтак не здатне до активної міграції, яка фіксувалася раніше.

За даними Держкомстату України, на **1 січня 2006** року рівень економічної активності населення працездатного віку становив **71,8%** загальної кількості населення відповідної вікової групи. При цьому в період **2005-2006** років зміна рівня

не відбулося, й лише у першому півріччі 2007 року відбулося незначне підвищення активності сільського населення – на 0,3 в.п. порівняно з аналогічним періодом 2006 р. (за цей період активність міського населення підвищилося на 0,5 в. п.) [6].

За 2006 рік в сільській місцевості було вивільнено на 13,7% працівників більше, ніж у 2005 році. Аналіз структури безробітного населення в сільській місцевості за причинами незанятості свідчить про те, що найбільша кількість безробітних обумовлена складним фінансовим станом підприємств, що змушує керівників виробництва скорочувати робочі місця.

Зазначені особливості ринку праці знаходять відображення у значній диференціації доходів та витрат домогосподарств у міських та сільських поселеннях. Зокрема у 2006 році частка населення із середньодушовими грошовими витратами, нижчими прожиткового мінімуму, становила у сільській місцевості 63,9% у міській 44,6%. Статистичні дані свідчать також про збереження значного рівня натуралізації сільських домогосподарств: надходження від особистого підсобного господарства складала 14,9% грошових доходів та 25,9% сукупних ресурсів домогосподарств у сільській місцевості [5]. З нашої точки зору таке співвідношення у джерелах доходів не забезпечує селянину відповідних умов та мотивації до праці на землі.

Сучасна депресивність сільських територій багато в чому зумовлена вузькопрофільною орієнтацією виключно лише на розвиток сільськогосподарських видів діяльності без забезпечення відповідних умов та стандартів якості життя на селі. Реалії нашого часу вимагають забезпечення багатофункціональності розвитку сільських територій, за якого зростає їх роль, як просторової бази не лише сільськогосподарського виробництва, а й несільськогосподарських видів діяльності, а також сприятливого середовища проживання [3].

Ключовим завданням багатофункціонального розвитку сільських територій є незмінне поліпшення умов життя, праці і відпочинку. Рушійною силою такого розвитку може бути модернізація або побудова нової суспільно-економічної інф-

раструктури на селі, яка сприятиме розвитку несільськогосподарської діяльності на сільських територіях за одночасного розширення зайнятості місцевого населення. Акцентування традиційним селом нових, не аграрних функцій сприятиме зниженню безробіття, а також розвитку підприємництва, яке є умовою будь-якого виробничо-економічного зростання [4].

Усвідомлюючи всю гостроту та масштабність необхідних трансформацій в аграрній сфері, вважаємо за необхідне забезпечення умов для зрівноваженого розвитку сільських територій, тобто такий, що має збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої геосистеми “природа-суспільство”. Збалансованість – це пропорційність; баланс кількісного співвідношення між елементами системи, що визначає збереження її якісних характеристик. Зрівноважений розвиток – це розвиток, що забезпечує певний тип рівноваги, тобто баланс між соціально-економічним та природними складовими [1].

Забезпечення зрівноваженого розвитку сільських територій можливо лише за умов гармонійного поєднання наявних ресурсів. Головним компонентом ресурсного потенціалу сільського розвитку є людські ресурси, оскільки лише вони формують соціум, здатний наповнити просторове середовище життям. Людський фактор та його професійна підготовленість до умов праці в сільській місцевості набуває першочергового значення і стане визначальним фактором подальшого сільського розвитку.

Динамічність сільського розвитку великою мірою визначається природним потенціалом територій і, насамперед, земельними ресурсами. Вони виступають базовим елементом сільськогосподарського виробництва, його головним засобом. З огляду на це постає питання еколого-економічного збалансування введення сільського господарства. В цьому контексті актуальними питаннями є: удосконалення і структурна пере-

будова матеріально-технічної бази агропромислового комплексу з урахуванням екологічних чинників, вимог і стандартів; створення державного фонду підтримки екологічно орієнтованого сільського господарства; впровадження екологічно обґрунтованих принципів ведення сільського господарства та адаптованих до місцевих умов технологій і систем землеробства; розширення мережі господарств, що спеціалізуються на екологічно орієнтованому землеробстві і тваринництві; сприяння розвитку екологічно збалансованих сільських поселень; впровадження заходів щодо підвищення родючості ґрунтів: раціональне розміщення посівів сільськогосподарських культур у межах кожного господарства; ефективне використання наявних ресурсів органічних добрив; виважене використання мінеральних добрив; використання переваг біологізації землеробства.

Необхідною умовою зрівноваженого сільського розвитку є забезпечення економічного зростання у сільському господарстві, досягнення на селі соціально близьких до міських умов одержання доходів і громадських благ, широкий доступ до ринків матеріально-технічних, кредитних, інформаційних та інших ресурсів, формування у сільській місцевості інститутів громадського суспільства.

Висновок. Розвиток сільських територій необхідно розглядати як комплексне багатогранне утворення, яке потребує розвитку та синхронізації виробничих та невиробничих видів діяльності з відповідним соціальним забезпеченням на селі, зокрема підвищення якості життя, пов'язаного з духовними та соціальними потребами людини. Основними концептуальними положеннями, на яких буде зосереджена увага в подальших дослідженнях автора, є: розроблення наукових засад щодо створення привабливих умов для праці та проживання сільського населення, залучення інфраструктурних інвестицій

у сільську місцевість, сприяння збалансованому природокористуванню в аграрній сфері, збереження та примноження національних і культурних традицій, самобутності українського селянства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баронівській В. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку // Територія. Сталий розвиток. – 2004. – № 2. – С.24-31.
2. Кудла Н. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва // Економіка України. – 2008.-№ 1. – С. 63-71.
3. Малік М.Й, Пулім В.А Концептуальні засади розвитку сільських територій: Роль соціального капіталу та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку// Доповіді Міжнародного симпозіуму (Україна м.Житомир, 16-18 травня, 2007 р.). ДВНЗ “Державний агроекологічний університети”, 2007.
4. Wilkin J. Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarow wiejskich w Polsce. //Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk Ekonomicznych. - Warszawa, 2003.
5. <http://www.niss.gov.ua/Monitotor/Desember/16.htm>
6. <http://www.stat.gov.ua>